

2018. gada 7. jūnijs

FICIL nostāja attiecībā uz digitalizāciju

1. Kopsavilkums

Digitalizācija nozīmē digitālo tehnoloģiju ieviešanu uzņēmējdarbībā, kā arī cilvēku ikdienas darbā un savstarpējā saziņā. Pāreja uz datu digitālu ekonomiku būtiski ietekmēs visu valstu ekonomiku, tostarp Latviju. Vienlaikus digitalizācija uzņēmējdarbībā, valsts pakalpojumos un privātās dzīves norisēs neapšaubāmi ir arī ātrākais un lētākais veids, kā apkarot ēnu ekonomiku un palielināt Latvijas ekonomikas konkurētspēju, tādējādi piesaistot (izglītotu) darbaspēku un kapitālu.

Kā liecina Eiropas Komisijas Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (*DESI*)¹, 2017. gadā digitālās izaugsmes ziņā Latvija ieņem 19. vietu citu Eiropas Savienības valstu vidū. Īpaši vāji rezultāti ir digitālo tehnoloģiju ieviešanā uzņēmējdarbībā (biznesa programmatūras izmantošana elektroniskai informācijas apmaiņai, elektronisko rēķinu nosūtīšanai vai sociālo tīklu izmantošanai, lai saistītos ar klientiem un partneriem) – šajā ziņā Latvija citu ES dalībvalstu vidū ir tikai 27. vietā.

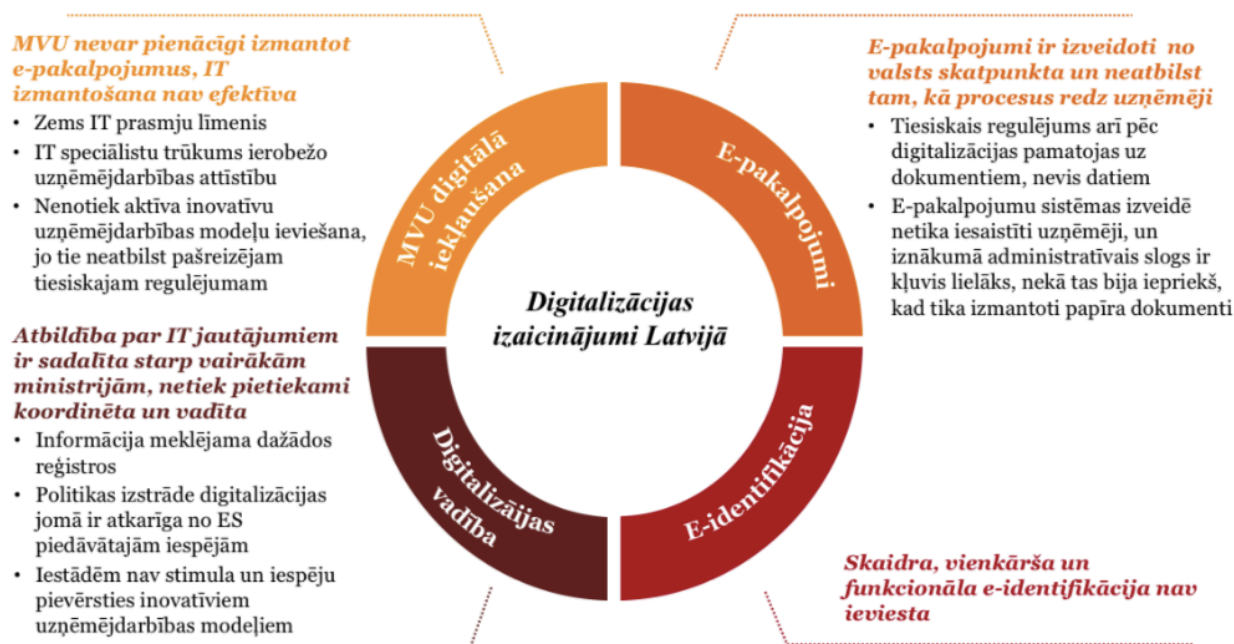
Lai varētu veiksmīgi pāriet uz digitālo ekonomiku, liels darbs būs jāiegulda atsevišķiem uzņēmumiem, taču svarīgi apzināties, ka būs nepieciešams arī valsts līmeņa redzējums par Latviju kā digitālu sabiedrību un tās attīstības stratēģiju, kā arī pietiekams politiskais atbalsts visdažādākajās jomās – sākot no izglītības sistēmas (jānodrošina nepieciešamo prasmju apguve, lai iedzīvotāji varētu pilnvērtīgi iesaistīties digitālajā ekonomikā), līdz piemērotiem investīciju nosacījumiem (lai nodrošinātu pietiekamas investīcijas infrastruktūrā, kas veido digitālās ekosistēmas pamatu) un beidzot ar nodokļu sistēmu (jo digitalizācija nojauc robežas starp dažādām tautsaimniecības nozarēm) un konkurenci (piemēram, lai radītu algoritmus, kas liek pārskatīt tradicionālos konkurences jēdzienus).

Šajā ziņā ir ārkārtīgi svarīgi panākt skaidru un saskaņotu Latvijas valdības redzējumu par to, kāda ir digitalizācijas nozīme un kādas iespējas tā sniedz Latvijas ekonomikai, jo tas ļaus radīt atbilstošu digitālo pamatu un ekosistēmu.

¹ Eiropas Komisijas Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksa rezultāti (2017)
http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=43023

Līdztekus šiem plašākajiem apsvērumiem pastāv vairāki citi ar digitalizāciju saistīti jautājumi, ko identificējusi *FICIL* (skat.1. attēlu).

1.attēls. Aktuālas digitalizācijas problēmas uzņēmējdarbībā, kuras identificējuši *FICIL* biedri.

Atbildība par digitālo jomu un IT jautājumiem ir sadalīta starp dažādām ministrijām/valsts iestādēm, un tādējādi ir grūti panākt saskaņotu pieeju gan politikas veidošanā, gan IT iepirkumos. IT iepirkumu un datu centru centralizācija, publiskā sektora mākoņa izmantošana var nodrošināt ievērojamu efektivitāti šajā nozarē.

Valsts iestādēm nav tehnisko iespēju un zināšanu, lai tiesiskajā un politiskajā regulējumā atbilstoši atspoguļotu inovatīvus uzņēmējdarbības risinājumus (sadarbīga ekonomika, decentralizēti uzņēmumu modeļi („blokkēde”), mākslīgais intelekts). Kopā ar tendenci kavēt inovatīvas, uz tehnoloģijām balstītas uzņēmējdarbības attīstību un neizmantojot pieeju "iepriekš konsultējies" šī situācija rada šķēršļus jaunuzņēmumu ienākšanai Latvijas tirgū.

Uzņēmumiem ir pieejami daudzi e-pārvaldes pakalpojumi, tomēr tie ir veidoti no valsts skatpunkta un neatbilst tam, kā procesus redz uzņēmēji, vai arī ir pārāk sarežģīti lietojuma ziņā (piemēram, elektroniskās slimības lapas). E-pārvaldes pakalpojumu pieejamība latviešu valodā arī traucē ārvalstu investoriem veikt uzņēmējdarbību Latvijā.

Vienkārša un funkcionāla e-identifikācija ir priekšnoteikums vairumam digitālo pakalpojumu. Pašreizējais e-paraksts ir tehniski sarežģīts, tāpēc tautsaimniecībā tiek ļoti maz izmantots. Latvijas varasiestādēm ir iespēja veidot augstākās klases tālvadības un digitālās e-identifikācijas/autentificēšanas sistēmas ietvaru saskaņā ar ES eIDAS regulu. Pagaidām šādas iespējas piedāvā banku autorizācijas rīki.

Mazie un vidējie uzņēmumi (MVU), tāpat kā vairums Latvijas uzņēmumu, digitālajā telpā saskaras ar daudzām problēmām. Darbinieku IT prasmju trūkums rada to, ka šie uzņēmumi nepietiekami izmanto IT sistēmas un digitālo informāciju. MVU ir grūtības arī IT speciālistu piesaistē, un tādējādi tiek ierobežota šo uzņēmumu attīstība.

FICIL uzskata, ka iepriekš minēto jautājumu risināšanai nepieciešama sistemātiska pieeja. **FICIL** vēlētos redzēt skaidru plānu Latvijas rīcībai digitālajā jomā nākamajiem pieciem gadiem, kurā būtu izklāstīti galvenie mērķi, kā arī kvantitatīvie un kvalitatīvie darbības pamatrādītāji, pēc kuriem tiks vērtēts progress šo mērķu sasniegšanā. Šiem mērķiem jāsniedz tālāk par valsts iestāžu „higiēnas” vajadzībām un jāpacel uzņēmējdarbība Latvijā jaunā digitālo tehnoloģiju līmenī. **FICIL** ieskatā Latvijai ir potenciāls kļūt par vienu no attīstītākajām ES dalībvalstīm, kuras iedzīvotājiem un MVU ir digitālā kompetence un kurā tiek veicināti inovatīvi uzņēmējdarbības modeļi un valsts mijiedarbība ar uzņēmējiem (**G2B**) notiek efektīvi. Šis potenciāls ir jāizmanto.

2. Rekomendācijas

FICIL ieskatā pirmie uzdevumi šī redzējuma īstenošanai ir šādi:

1. **Digitalizācijas darba kārtība ir jāizstrādā valsts līmenī un jānosaka persona, kas atbild par informācijas tehnoloģiju jautājumiem valstī (CIO).** Jāveicina, lai inovācijas un digitalizācija kļūtu par valsts politiskās darba kārtības sastāvdaļu (kā tas ir, piemēram, Igaunijā, Skandināvijā). Šajā politiskajā darba kārtībā jāiekļauj mērķi, kas saistīti ar lēmumu pieņemšanu uz datu pamata, lai uzlabotu valsts sektora un **G2B** attiecību efektivitāti, kā arī mērķi, kas saistīti ar pieeju inovatīviem uzņēmējdarbības modeļiem (decentralizēti modeļi (piemēram, „blokķēde”), kolektīvā finansēšana utt.) un atbalstu MVU digitālajā transformācijā. Šai darba kārtībai jābalstās uz konkrētiem mērķiem un kvantitatīviem un kvalitatīviem darbības pamatrādītājiem, kuru izpildi īsteno organizāciju līmenī, bet izpildes uzraudzību veic vadības līmenī.

FICIL iesaka noteikt atbildīgo personu, kas valdības līmenī risina iepriekš minētos uzdevumus. Īpaša uzmanība jāpievērš MVU, veicinot šo uzņēmumu digitālu transformāciju un inovatīvu uzņēmējdarbības modeļu ieviešanu.

2. **FICIL** iesaka veikt būtiskus **uzlabojumus G2B mijiedarbībā**. Tas nozīmē pilnīgi pārskatīt visus pieejamos **G2B** e-pārvaldes pakalpojumus no MVU skatpunkta, pārveidojot e-pakalpojumus atbilstoši tādiem principiem kā „lietotāja pieredze” un „tikai vienreiz” un nodrošinot daudzvalodu publiskos pakalpojumus tiešsaistē. Jāpieliek pūles, lai atklātībā būtu pieejama būtiska valsts pārvaldes informācija, īpaši Iedzīvotāju reģistra un Nederīgo dokumentu reģistra dati. Vērtējot **G2B** mijiedarbības uzlabojumus, **FICIL** par mērķi izmantos tiesu sistēmu, celtniecības nozari un nodokļu sistēmu, jo, par spīti neatlaidīgiem centieniem ieviest digitālu **G2B** mijiedarbību, šajās jomās jāsaskaras ar vislielāko administratīvo slogu.

3. **FICIL** augstu vērtē jaunākos pasākumus, kas Latvijā veikti saistībā ar mobilo parakstu un autentifikāciju. Tomēr **e-identifikācijas risinājumu turpmākai attīstībai ir izšķirīga nozīme**, lai padarītu e-identifikāciju par galveno instrumentu, kas paātrinātu citu e-pakalpojumu izstrādi un ieviešanu. Tāpat ir vajadzīgi turpmāki pasākumi, lai uzņēmumiem un iedzīvotājiem vienkāršotu piekļuvi e-identifikācijas instrumentiem (e-identifikācijai jābūt bez maksas). Valdībai būtu jāpieņem regulējums, kas ļautu laikus ieviest inovatīvu e-identifikāciju (piemēram, jaunu darbinieku ievadīšana darbā, jaunu klientu piesaiste u.tml., izmantojot videoierakstus).

FICIL uzskata, ka iepriekš minēto rekomendāciju izpilde uzlabos Latvijas pozīciju Eiropas Savienības digitālajā kartē. **FICIL** uzraudzīs šo rekomendāciju izpildi, pārliecinoties par Latvijas sniegumu **DESI** indeksā, jo īpaši tādā aspektā kā digitālo tehnoloģiju ieviešana uzņēmumos, kā arī rādītāju uzlabošanu Pasaulē Bankas Uzņēmējdarbības vides vērtējumā (*Doing business*

ranking), ja šī uzlabošanās panākta ar digitalizāciju (piemēram, būvniecības atļauju saņemšana, elektroenerģijas pakalpojuma ierīkošana utt.).

3. Rekomendāciju pamatojums

FICIL ieskatā vispirms ir jānodrošina **digitalizācijas politiska vadība un jānosaka persona, kas valsts līmenī atbild par informācijas tehnoloģiju jautājumiem (CIO)**, jo ekonomikas digitāla transformācija ir saistīta ar milzīgām pārmaiņām ierastajā domāšanā un praksē:

1. Ja inovatīvi uzņēmējdarbības modeļi jau tiek izmantoti, valdībai jāļauj tiem darboties, vienlaikus apsverot, vai šādiem modeļiem būtu nepieciešams jauns tiesiskais regulējums („bloķēde”, kolektīvā finansēšana utt.).

2. Lai virzītos uz datu ekonomiku, ir jāatver nozīmīgākās datu kopas – Iedzīvotāju reģistrs, Noderīgo dokumentu reģistrs, ģeotelpiskā informācija (ceļi, komunālo pakalpojumu infrastruktūra, vides dati). *FICIL* uzskata, ka brīva datu plūsma nodrošinās uzņēmējdarbības izaugsmi Latvijā. Pēc ES aplēsēm, atklāto datu izmantošana uzņēmējdarbībā var nodrošināt izaugsmi līdz 4% no ES IKP līdz 2020. gadam².

3. MVU digitālā iekļaušana ir svarīga Latvijas ekonomikai, jo šiem uzņēmumiem ir lielāka nozīme Latvijas tautsaimniecības nefinanšu sektorā nekā vidēji ES. Pievienotās vērtības MVU daļa ir 69,8% salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju 56,8%. Attiecībā uz nodarbinātību MVU daļa ir 79%, toties ES vidējais rādītājs ir 66,6%³. MVU redz *G2B* mijiedarbību kopumā, e-pārvaldes pakalpojumu struktūrā bieži vien saskatot integritātes un loģikas trūkumu, savukārt katra valsts iestāde raugās uz *G2B* pakalpojumiem no savu funkciju skatpunkta. Galvenajai par IT jomu atbildīgajai personai (*CIO*) ir jāpievēršas MVU digitālās darba kārtības jautājumiem (šķēršļi *G2B* attiecību digitalizācijā, e-komercijas izmantošana) un efektīvi un laikus tie jārisina. Lai Latvija kļūtu par vienu no digitalizācijas ziņā veiksmīgākajām ES dalībvalstīm, ir svarīgi likvidēt plaisu, kas pastāv starp mūsdienu tehnoloģijām atbilstošajiem e-pakalpojumiem un digitālā ziņā atpaliekošajiem MVU.

FICIL ir gandarīta par investīcijām, kas veiktas publisko pakalpojumu digitalizācijā, izmantojot ES finansējumu. Tomēr *FICIL* iesaka **pārskatīt *G2B* mijiedarbību kopumā**, proti:

1. Uzņēmuma reģistrācija, izmaiņas reģistrācijas informācijā, uzņēmuma slēgšana, viss no A līdz Z vienuviet, ieskaitot nodokļu maksātāja numura saņemšanu, paziņojumu laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" u.c.
2. Pilnībā jāpārskata tas, kā uzņēmumi sniedz statistikas datus valsts iestādēm, un jāievieš princips „tikai vienreiz”. Valdībai jāsaņem statistikas dati, izmantojot informāciju, kas jau pieejama Valsts ieņēmumu dienestā, Uzņēmumu reģistrā u.c.
3. Preču pārvaldījumiem Latvijas teritorijā jānotiek bez papīra dokumentiem, izmantojot starptautiskajā praksē ierastu digitālu *CMR* pavadzīmi (*Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu*).
4. MVU digitālā darba kārtība jāskata atsevišķi, nenosakot mērķi panākt 100% digitālu *B2G* komunikāciju. Visi pakalpojumi, ko saņem MVU, jāpārskata no MVU skatpunkta („lietotāja stāsta” pieeja).
5. Sasniegt mazos un vidējos uzņēmumus *G2B* komunikācijā ir grūts uzdevums. Tomēr ir svarīgi iekļaut MVU digitālajā darba kārtībā, informēt tos par iespējām, ko nodrošina digitālie

²Eiropas atvērto datu portāls, “*The economic benefits of Open Data*”, pieejams: <https://www.europeandataportal.eu/en/highlights/economic-benefits-open-data>

³Eiropas Komisija, Faktu lapa par Latviju, “*Mazo uzņēmumu likums*”, pieejams: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/26562/attachments/17/translations>

uzņēmējdarbības modeļi, un par kiberdrošības nozīmi šo uzņēmumu ikdienas darbā. *G2B* komunikācija jāveido no MVU skatpunkta, vairoties no gariem normatīvo aktu citātiem.

6. ES ieteiktais MVU tests⁴ jāpiemēro ikvienam nozīmīgam e-pārvaldes risinājumam, īpaši tādās jomās kā e-tiesiskums, būvniecības informācijas sistēma, nodokļu reforma.

Turpmākajos gados ir gaidāms e-pakalpojumu izmantošanas pieaugums. Piemēram, e-komercijas izaugsme līdz 2021. gadam Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs tiek prognozēta aptuveni 10% apjomā.⁵ Aug arī portāla *latvija.lv* lietotāju skaits, un tas liecina, ka pieaug *G2B* un *G2C* („valdība klientiem”) komunikācija tiešsaistē. Tā kā e-pakalpojumi tiek izmantoti arvien vairāk, ir ieteicams investēt to attīstībā, izmantojot „lietotāja pieredzes” principu. *FICIL* uzraudzīs, kā darbojas ikviens uzlabotais vai no jauna radītais e-pārvaldes pakalpojums, jo šie pakalpojumi ir digitālās ekonomikas pamats un veido priekšstatu par mūsdienīgu uzņēmējdarbības vidi Latvijā. Uzlabojumiem *G2B* e-pakalpojumos jābūt vērīgiem galvenokārt uz tiem pakalpojumiem, kuru saņemšanai uzņēmējiem jāpatērē visvairāk laika un/vai naudas.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija regulāri izvērtē lietotāju apmierinātību ar pakalpojumiem un e-pakalpojumiem. Jaunākais pētījums liecina, ka iedzīvotāju apmierinātība ar publiskajiem pakalpojumiem palielinās⁶. Tomēr šajos pārskatos nav iekļauti *G2B* pakalpojumi (piemēram, nodokļu audits, statistikas datu iesniegšana u.c.), kuri uzņēmējiem rada vislielāko apgrūtinājumu. Ieteicams veikt *G2B* pakalpojumu analīzi, izvērtējot šo pakalpojumu kvalitāti, administratīvo slogu, uzņēmēju apmierinātību un to, kā praksē darbojas princips „konsultē vispirms”.

ES ir finansējusi projektu „Daudzvalodu mašīntulkošanas rīka izveide e-pakalpojumu daudzvalodu pieejamības nodrošināšanai”, ko no 2012. gada līdz 2015. gadam īstenoja Kultūras informācijas sistēmu centrs. Tika radīts tiešsaistē pieejams tulkošanas rīks *Hugo.lv*, kas nodrošina e-pakalpojumus angļu un krievu valodā. Tomēr tiek tulkots tikai e-pakalpojumu teksts, bet lietotājiem sava informācija ir jāievada latviešu valodā. Tātad šī daudzvalodu pakalpojumu problēma ir atrisināta tikai daļēji.

Tiesību aktu izpratne ir būtiska veiksmīgai uzņēmējdarbībai. E-pakalpojumus var izmantot kā instrumentu, lai izskaidrotu tiesību aktus un palīdzētu uzņēmējiem. Šādi pakalpojumi ir populāri, piemēram, Nīderlandē un Kanādā. Ieguvums šādā gadījumā ir divkāršs: 1) uzņēmējiem kļūst skaidrs, kādas prasības viņiem jāievēro, 2) strukturētus un skaidrus tiesību aktus var strukturēt e-pakalpojumos.

⁴Eiropas Komisija, Mazo un vidējo uzņēmumu tests, pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/better-regulation-toolbox-22_en_0.pdf

⁵Prognozes par e-komercijas attīstību Centrālās un Austrumeiropas valstīs <https://bmo.bmiresearch.com/reports/view?productid=4580&issue=20170101>.

⁶Ministru Kabinets, “Iedzīvotāji pozitīvi vērtē valsts pārvaldes darbu un sniegto pakalpojumu kvalitāti” pieejams: <https://mk.gov.lv/aktualitates/iedzivotaji-pozitivi-verte-valsts-parvaldes-darbu-un-sniegto-pakalpojumu-kvalitati>